

Skâns en waterlinie wandeltocht

Startlocatie: Cultureel Centrum De Skâns

Lindevallei nabij De Blesse

De Friese Waterlinie is aangelegd kort na 1580 en begon aan de Zuiderzee, volgde de Linde tot De Blessebrug, vandaar noordwaarts naar de Kuinre en de Schoterbrug, dan over Heerenveen en Terband naar Gorredijk en zo via Donkerbroek en Bakkeveen naar Frieschepalen. In het oosten sloot de linie in het Westerkwartier (Groningen) aan op de Groninger waterlinie die doorliep tot Delfzijl. Het gebied langs de schansen, stuwen en dammen werd tijdens de Tachtigjarige Oorlog tegen de Spanjaarden en in het Rampjaar tegen Bernhard von Galen en Franse hulptroepen onder water gezet.

De Friese waterlinie werd ooit opgericht om de Spanjaarden tegen te houden. Het waren uiteindelijk Duitse troepen die er de meeste problemen mee zouden krijgen. Een handjevol Friese soldaten wist in het rampjaar 1672-1673 het leger van bisschop Bommen Berend een halt toe te roepen.

Wie tegenwoordig langs de frontlinie rijdt, ziet weinig terug van de heftige strijd die hier zo'n 350 jaar geleden plaatsvond. De uitgestrekte groene velden tussen Wolvega en de grens met Drenthe lijken niet erg geschikt als barrière. Een goed getraind leger zou binnen een dag in hartje Leeuwarden kunnen staan.

Het lijkt anno 2015 een raadsel waarom juist hier een linie werd opgeworpen door de Friese Staten, toen aan het eind van de 16e eeuw de Spanjaarden dreigden op te rukken naar de Friese hoofdstad.

Nat, nat en nog eens nat

Wie dat wil begrijpen, moet de groene velden van nu even vergeten. Het landschap lag er in 1589 bij de aanleg van de Friese Waterlinie heel anders bij. De rivier de Linde, nu een rechtgetrokken stroompje, was toen een overtuigende waterpartij die zich door een moerasachtig landschap slingerde. Heel veel moeras. Een omtrekkende beweging was niet mogelijk. In Groningen lag een zelfde linie en in het westen lag de Zuiderzee.

Er waren een paar plekken waar je veilig de Linde en de moerassen kon oversteken. Op deze plekken werden in 1589, na de Spaanse verovering van Steenwijk, in alle haast verdedigingswerken opgeworpen. De tien schansen die door de Friezen werden gebouwd, bleken afdoende. De Spanjaarden konden hun aanval niet doorzetten. Na de 80-jarige oorlog raakten de verdedigingswerken in verval. De moerassen eromheen werden drooggelegd, waardoor er weinig overbleef van de linie.

Bommen Berend

Bernard van Galen, bisschop van Munster, beter bekend als Bommen Berend.

In 1672 deed de Münsterse bisschop Bernhard von Galen (1606-1678) een aanval op Noord- en Oost-Nederland. Hij had zich in de Devolutieoorlog aangesloten bij de Fransen, in ruil voor Nederlands grondgebied. Het was niet voor het eerst dat hij een aanval deed op de Republiek.

In 1665 had hij een groot gedeelte van Oost-Nederland weten te veroveren. Hij moest het veroverde gebied een jaar later weer afstaan, maar de actie in 1665 had de nodige angst ingeboezemd in de Nederlanden.

Toen de bisschop in 1672 opnieuw de grenzen met een grote legermacht overtrok, brak er paniek uit. De ene na de andere stad in Oost-Nederland gaf zich over.

Daarna richtten de Duitse troepen zich op het noorden. Belangrijkste doel was de stad Groningen. Aan het bestoken van de stad met explosieven en stinkbommen dankt Bernhard von Galen zijn bijnaam 'Bommen Berend'.

Ondanks deze bombardementen lukte het echter niet om de stad in handen te krijgen. En dus besloot de bisschop een omtrekkende beweging te maken – via Friesland.

Het Friese Front

In allerijl werd de oude Friese Waterlinie hersteld. De moerassen waren verdwenen en dus werden grote stukken land onder water gezet. De verdediging van de linie was in handen van Hans Willem van Aylva (1633-1691). Hij moest met een handjevol soldaten de enorme troepenmacht uit Münster zien tegen te houden. De bisschop wist dat en hij verwachtte geen problemen toen hij zijn verkenners vanuit Steenwijk naar de Friese Waterlinie stuurde. Echter, Van Aylva verzong een list. Hij liet zijn kleine legertje in een razend tempo van de ene schans naar de andere trekken. Dat gebeurde zo snel dat de Duitse verkenners bij elke schans een troepenmacht tegenkwamen en zo het idee kregen dat er een enorme Friese legermacht klaar stond.

Wat volgde, was een serie schermutselingen langs de waterlinie, waarbij het Van Aylva telkens lukte de Duitse aanval af te slaan. De waterlinie hield Bommen Berend ruim een jaar tegen.

In augustus 1673 tenslotte brak de linie bij de Blesbrugeschans. De Duitse troepen rukten in razend tempo op naar het noorden en stonden al snel bij Wolvega.

Op 29 augustus bewees de Waterlinie echter opnieuw zijn nut. Een razende noordwester storm joeg het water van de Linde op tot ver buiten zijn oevers. De terugweg naar de vesting Steenwijk was geblokkeerd en de aanvoerlijnen waren afgesneden. De Duitse troepen kozen het hazenpad, op de hielen gezeten door het Friese leger. Talrijke soldaten verloren daarbij het leven, soms door een Friese kogel, vaker nog door verdrinking. Zo kwam een einde aan de aanval van Bommen Berend op Noord-Nederland.

Terug in het landschap

Wie iets van die strijd terug wil vinden, moest tot voor kort heel goed zoeken. Het grootste gedeelte van de schansen was verdwenen of niet meer herkenbaar. Sinds eind jaren negentig wordt in Friesland gewerkt aan het terugbrengen van de verdedigingslinie in het landschap. De eerste schans die weer zichtbaar is gemaakt, is de Bekhofschans. Deze schans ligt in een bos nabij het dorp Oldeberkoop. De verhoging is nog altijd de originele en is extra zichtbaar gemaakt door de plaatsing van een houten hekwerk met poort.

Opmerkelijk is de boom die midden op de schans staat. Hij lijkt op een soldaat die met zijn handen in de zij tuurt over het landschap, op zoek naar de vijandelijke soldaat.

Skâns en Waterlinie wandeltocht

Onze wandeltocht gaat door een deel van het bovengenoemde gebied. De wandeling start in het Retranchement Gorredijk. In het dorp lopen we langs sporen van de vesting uit die tijd. Verderop wandelen we over veelal smalle onverharde paden, door de landerijen, die onder water gezet konden worden. Na verloop van tijd passeren we de rivierduinen langs de Tjonger, die als uitkijkpunt voor de Friese verdediging dienst deed, De Kiekenberg. (kiek'n is kijken in de Saksische taal) Verder wandelen de langste afstanden nog langs de kerk in Oldeberkoop, die als kazerne dienst heeft gedaan. In het dorp staat een kanon, dat bij de Bekhofschans is gevonden. De contouren van de Bekhofschans, waar we later langs lopen, zijn weer zichtbaar gemaakt. Door de Lindevallei, en via enkele natuurgebieden van It Fryske Gea komen we uit in de Tjongervallei. We vervolgen onze weg naar de rust in de Kompagnije in Jubbega. De 25 km wandelt na de Kiekenberg naar een wagenrust en via een paar heideveldjes en de kerk in Schurega naar de gezamenlijke rust in de Kompanije in Jubbega. Na dit oponthoud gaan de 25 en 40 km deels over particuliere landerijen terug naar de Skâns in Gorredijk. De langste afstand wandelt nog over smalle onverharde voetpaden, door bossingels en langs wijken naar Hemrik en vervolgens terug naar Gorredijk.

Degene die van wandelen houdt en wil genieten van een landschap dat een rijke geschiedenis kent moet zeker aan deze wandeling deelnemen.
Henk Pots
Voor meer informatie zie op www.mabonnevie.nl